

ПРОБЛЕМ ИДЕНТИТЕТА НАЦИОНАЛНЕ КЊИЖЕВНОСТИ У МЕЂУНАРОДНОМ КОНТЕКСТУ

У раду се анализира глобална тенденција концептуализације транснационалних, односно регионалних књижевности које треба да најпре потисну, а потом и сасвим замене националне књижевности. Та тенденција се анализира у склопу ширих културних, друштвених и политичких околности, које на темељу идеологије западног либерализма и глобалног капитализма доводе до општег ослабљивања традиционалних идентитетских оквира, због чега је потискивање националне књижевности упоредно потискивању националности уопште, као и мењању појма књижевности какав је постојао у доба националних држава.

Кључне речи: идентитет, историја књижевности, нација, национална књижевност, транснационална књижевност, *Rex Americana*.

Тема *Проблем идентитетског националне књижевности у међународном контексту* може се схватити као за ову прилику изведена поента истраживања које сам пре шест година предузео у књизи *Проблеми савремене књижевне историје: Критичка пролегомена за обнову националних књижевности и њихових историја*. У њој сам се бавио начинима којима се на глобалном нивоу умањује значај националне књижевности, са циљем да националне књижевности буду замењене различитим транснационалним концептуализацијама, а што је у вези са ширим друштвеним и политичким контекстом савременог света, због чега су последице тог кретања које су видљиве у сфери проучавања књижевности условљене саморазумевањем заједница и појединаца, а на која потом повратно делују.

Остављајући по страни савремене концепте *глобалне* или *свејске* књижевности који такође потискују значај националне књижевности (са нешто другачијим разлозима, али сличним исходима), у *Проблемима*

савремене књижевне историје пажњу сам усмерио на концепт *транснационалне историје књижевних култура*, како је представљен у оквиру великог и замашног “Literary History Project” започетог 1996. на Универзитету у Торонту, уз подршку *Social Sciences and Humanities Research Council of Canada*. Руководилац тог пројекта био је Марио Ј. Валдес, а коруководилац Линда Хачен. Његови резултати су, најпре, зборник *Преиспитивање књижевне историје: дијалоџ о теорији* (Hutcheon, Valdés, Eds. 2002), затим колективно писана *Књижевне културе Латинске Америке: компаративна историја* (Valdés, Kadir, Eds. 2004) и, на крају, такође колективно писана четвортотомна *Историја књижевних култура Источно-средње Европe*, којом је тај пројекат повезан са пројектом који траје већ више од пола века „Упоредне историје књижевности на европским језицима” (“A Comparative History of Literatures in European Languages” – CHLEL), започетим 1967, са тридесет две књиге објављене од 1973. до 2021. године. У *Историји књижевних култура Источно-средње Европe* своје место нашла је и српска књижевност. Њеним положајем и начином на који је представљена подробно сам се бавио у *Проблемима савремене књижевне историје*, а овом приликом желим да укажем на *оштрије* померање пажње како са *националног оквира*, тако и са *књижевности као језичке уметности*, и шири контекст у којем се то дешава.

Замишљена као *границни регион* који се протеже од балтичких земаља на северу до Македоније на југу (Cornis-Pope, Neubauer 2004: 6), *Источно-средња Европa* обухвата највећим делом књижевности на словенским језицима, али и оне на балтичким и угро-финским, као и књижевност на албанском језику. Занемаривање језичких разлика приликом конструкције овакве регионалне књижевности не само што показује да је напуштено схватање књижевности као језичке уметности већ упућује и на *идеолошко-политички разлој*, а који је условио да у историји која испитује велики број словенских књижевности *славистика нема никакву улогу*. Славистичко наслеђе у њој уопште не постоји, теме се постављају и обрађују ван било каквог славистичког контекста, не само филолошког. О томе сам посебно говорио на XVI међународном конгресу слависта, а за ову прилику треба истаћи да је занемаривање славистике начин да се „словенске културе одвоје од руске, али и симболички лише свог словенства и удаље једна од друге, те њихове међусобне језичко-културно-традицијске везе обесмисле, у најбољем случају занемаре” (Николић 2018: 258-259), како би се задовољила потреба коју су Марсел Корнис-Поуп и Џон Нојбауер огласили на првој страници првог тома: „Као уредници, ми смо уверени да наша *Историја* није само компатибилна са процесом европске интеграције, него да њене идеје обезбеђују ону основу на којој таква интеграција може успешно напредовати” (Cornis-Pope, Neubauer 2004a: xi). У ком знаку ће се интеграција одвијати? Ни то уредници нису крили: „Посматрање књижевности

Источно-средње Европе из регионалне пре него националне перспективе је промена парадигме повезана са правом револуцијом која је довела до пропасти Совјетског Савеза и увела идеје западног либерализма, глобалног капитализма и Џорџа Сороса у регион”, при чему „крџијално питање није да ли је књижевна историја утемељена на сагласности *мојућа*, него може ли историја бити употребљена у покретању транснационалне јавности ка морално и политички пожељној сагласности” (Cornis-Pope, Neubauer 2004: 15). Међутим, признали су и да су „неки проучаваоци из Источно-средње Европе одбили да учествују у нашем пројекту јер не верују овим идејама” (Cornis-Pope, Neubauer 2004: 15), што значи да је вера у идеје западног либерализма, глобалног капитализма и Џорџа Сороса већ у позиву на сарадњу била постављена као предуслов учествовања у пројекту. Како су онда могли тврдити да ово „није још једна западна концептуализација источног другог” (Cornis-Pope, Neubauer 2004: 15)?

Можда зато што, премда је начин концептуализације тог простора као граничног региона Источно-средње Европе преузет од „америчких русофоба” (Mettan 2015: 281), дакле заступника идеологије западног либерализма, глобалног капитализма и Џорџа Сороса, то је учињено ради интеграције народа који на том простору живе у Европску унију, односно са становишта *заокруживања евројској идентитетјетја*. Међутим, управо за такав европски идентитет је *русифодија констјијујивна*. Ги Метан је у својој књизи уверљиво показао да је „негативни дискурс о руској другости конститутиван за никад недовршени западни идентитет. Европа, подељена и у кризи, потребује руског непријатеља како би остварила своје јединство” (Mettan 2015: 15), због чега у транснационалној историји књижевних култура Источно-средње Европе није могло бити славистике, незамисливе без русистике. *Замена филолојје идеолојјом*, која се осим у игнорисању језика књижевности јасно препознаје и у доминантном трагању за идеолошким основама конституисања смисла књижевних дела, *ојшјја* је када је реч о инструментализацији књижевности, док је *јоседностј* таквог приступа књижевностима Источно-средње Европе русифодија, препознатљива како у концепцији целине, тако и у бројним појединачним прилозима четворотомне колективно писане *Истјорије књижевних кулјура Истјочно-средње Евроје*.

Са друге стране, неко може приметити да је *јојам националне књижевностј* какву познајемо последња два века – такође *идеолошки* утемељен. Представа о националној књижевности јавља се са историјом књижевности као научном и академском дисциплином на универзитетима настајућих националних држава. Та дисциплина националној књижевности, описом њене историје, треба да обезбеди не само јасан идентитет већ да на темељу романтичарске идеје да је у језику биће народа историјом

националне књижевности пружи једну од најважнијих основа на којима ће у оквирима демократске државе један народ израсти у нацију. То су све познате ствари. Када је реч о српској књижевности, мене је у књизи *Идентитет српске књижевности: Прича о књижевноисторијској идеји* (коју је пре две године објавила Српска књижевна задруга) управо то занимало: како је кроз историју наше историографије књижевности стварана и мењана представа о томе шта је српска књижевност, и у каквом су односу представе о српској књижевности, мењане кроз време, биле са ширим културним, друштвеним и политичким оквирима. Ако је такво испитивање показало не само *релативност* сваке појединачне представе о српској као националној књижевности и њеној историји код наших највећих историчара књижевности већ и конкретне разлоге и услове који су утицали на смењивање тих представа, са којег је онда становишта могуће критиковати транснационалну историју која књижевности посматра ван националног оквира и занемарујући њихову литерарност, равнодушне према језику на којима су писане? Због чега то није подједнако оправдан приступ књижевној прошлости као што су дуго биле националне концептуализације, ако су обе идеолошки утемељене?

Ипак, пре него што се на то питање одговори, ваљало би размотрити темељнији проблем, са којим сам се суочио приликом писања *Идентитета српске књижевности*: „да ли је могуће критику усмерити не само на конкретна решења претходника већ и на само супстанцијалистичко мишљење, а да се притом све не распадне и не останемо са српском књижевношћу као празним именом? Јер када задржавамо супстанцијалистички начин мишљења и ствари посматрамо са становишта онога што верујемо да је наше најпотпуније откривање супстанције, претходници нужно постају недовољно тачни. Али њихове речи биле су највеће истине једнога времена; штавише, оне су традиција која је битно одредила како ми данас мислимо о српској књижевности – најпре те истине усвајајући, да бисмо им се потом супротставили. Наравно, већ то што има више истина које су се међусобно надметале за апсолутно важење – упућује на њихову ограниченост. Зато се приче које су их исказивале и кроз које је симболички темељена нација не смеју окаменити у митове. Напротив, треба их демитизовати, десакрализовати, показати како су нас те приче одредиле, где су им границе, шта је то у њима што нам се више не чини довољним, на која нам животна питања не дају одговоре, али и шта је оно из тих прича без чега никако не можемо. Жеља да се наново исприча већ више пута причана прича сведочи о истовременом осећању њене важности и њене недовољности. Зато нације трају само док изнова отварају и поново причају приче којима одржавају представе о самима себи. Ако престану то да чине, то значи да више не осећају битност везе са претходницима” (Николић 2021: 85-86).

Управо је то оно што јесте циљ транснационалне историје: да се битност везе са претходницима оспори *свеојшћом релативизацијом*, која међутим не може да одговори на питање о *легијимности сојсјивеној сја-новишћиа*, по страни од морално-политичке пожељности стварања основа за интеграцију књижевности русофобно замишљеног граничног региона Источно-средње Европе у Европску унију.

Ако је релативизам који ме је у *Иденшћиеиу срјске књижевности* во-дио да испитивањем историје српске историографије књижевности дођем до обухватнијег, мекшег и еластичнијег појма српске књижевности који ће бити усклађенији са нашим садашњим погледима на књижевност и отворен ка будућности због свог ослањања на тумачења прошлости, релативизација националне књижевности у транснационалној концепцији ослоњеној на хилијастичку визију јединства у Европској унији управо прошлост одбацује, занемарује и најосновније податке (у тој мери да сам за такав поступак морао увести појам „тражено незнање”), потпуно равнодушна према томе на којим су језицима и са ослонцем на које традиције различите књижевности стваране – све док се међу њима могу успостављати морално-политички пожељне везе које ће са хилијастичког евроинтегралистичког становишта обликовати транснационалну регионалну књижевност Источно-средње Европе. Због такве чврсте хилијастичке задатости, релативизам који је усмерен на откривање конструисаности и измишљености нација, не може се запитати о конструисаности и измишљености региона Источно-средње Европе или саме Европске уније. Тај *недоследни релативизам* потиче из оног *глобалистичког* поретка вредности који свеопштом релативизацијом раствара традиционалне вредности, али и традиционалне начине заснивања вредности, са циљем да се уклони становиште са којег би било могуће проблематизовање оглашене безалтернативности глобалистичког поретка, чак и када се његови идеолошки постулати тако јасно саопштавају као што су то учинили Корнис-Поуп и Нојбауер.

Да основни смисао релативизације јесте у прихватању *безалтернативности* глобалистичког поретка открива то што је било могуће да смештајући културе Источно-средње Европе на пресек османског, хабзбуршког и руског/совјетског империјалног система (Cornis-Pope etc. 2010: 562) Корнис-Поуп „пропустио је и да препозна, а камоли да захтева анализирање утицаја још једне империје која је у Европи не само била, већ је и даље – једина – присутна, разноликим политичким, економским и културним деловањем, као и војним базама: САД” (Николић 2018: 257). То је свакако последица тога што „на врхунцу хладног рата влада САД је уложила огромна средства у тајни програм културне пропаганде у западној Европи. Средишњи циљ овог програма био је да шири тврдњу како он уопште и не постоји” (Stonor Saunders 1999: 17). Његова успешност се, ето, препознаје

и почетком двадесет првог века у скривености значаја и утицаја америчке империје у граничном региону Источно-средње Европе у историји њених књижевних култура написаној на енглеском језику, на којем није стварана ниједна књижевност народа који ту живе. Писање на енглеском језику историје претежно словенских књижевности које њихове језике ставља у подређени положај симболички претходи подређивању нација-држава наднационалним структурама, „јер интеграција може успети једино ако су појединачне нације вољне и способне да одбаце део своје аутономије у замену за препознавање унутрашње различитости и спољашњег заједничког добра са суседима” (Cornis-Pope, Neubauer 2004a: xi).

Може ли то ново „заједничко добро” бити оправдање за промењен однос према језику и литерарности у схватању књижевности?

Дијего Фузаро примећује да „тражећи од народа да одустану од свог језика [...], тј. од сопственог симболичког и културног наслеђа како би у замену прихватили енглески новојезик као једини допуштен у тој дугој ноћи глобализације, постиже се не само онемогућавање конципирања неке идеје која се не своди на потврду постојећег већ нешто много више: потпомаже се несвесно прихватање семантике неолибералног поретка [...] као неутралне и природне” (Fusaro 2017: 96). Управо због тога овакав транснационални приступ не може бити подједнако (не)оправдан као национални и „неодржива је тврдња Корнис-Поупа и Нојбауера да је *енглески језик* њихове *Историје*... неутрално средство комуникације. Он је свакако *империјални језик*, али пошто је империјални поглед на свет потпуно нормализован, он се као такав не може препознати. Европска унија је – данас – специфична управо по томе што се њена документа преводе на националне језике свих њених чланица. Зар онда не би било у духу данашње Европске уније да, ако већ није могуће да се *Историја*... пише помало на свим језицима Источно-средње Европе, она буде преведена на све те језике, као и на језике осталих европских нација, ради бољег међусобног упознавања?” (Николић 2015: 189). Да ово питање данас звучи још ироничније, побринули су се Британци, који су 2016. одлучили да напусте Европску унију, тако да је данас енглески језик у Европској унији званичан језик само Ирске и Малте, и то *један од* званичних језика ове две државе. Јасно је да је језичка равноправност у Европској унији потемкиновске природе, али неопходност енглеског језика, чак незамисливост овакве регионалне историје на неком другом језику, доноси сугестију да ни међу нацијама Источно-средње Европе, а нарочито међу другим европским нацијама, нема интересовања за овакву *Историју књижевних култура Источно-средње Европе*. Питајући се коме се она онда обраћа, закључио сам да „њена публика нису они људи који се изјашњавају као Пољаци, Чеси, Срби, Бугари... Њена публика су *евројске дијокрајте* у *култури*, исте у свим нацијама” (Николић 2015: 189). Повезане енглеским

језиком као средством нормализације идеја западног либерализма, глобалног капитализма и Џорџа Сороса као безалтернативног погледа на свет, те бирократе простор за одумирање националних књижевности и њихових историја припремају у првом кораку „изношењем морално-политички пожељних концепата представљених као етички императив и организовањем књижевноисторијског приповедања на нетрадиционалан начин” (Николић 2015: 189), а „када се забораве националне историје, постепено ће постајати сувишни и транснационални ’историчари’; временом неће више бити никога способног да пише ни чланке попут ових у *Историји...*, него ће се све претворити у најкарикатуралније схваћене ’студије културе” (Николић 2015: 190).

Није зато случајно што је у едицији „Упоредне историје књижевности на европским језицима” недуго после *Историје књижевних култура Источно-средње Европе* уследила књига *Књижевни хибриди у доба мултимедијалног израза*, коју је уредио Марсел Корнис-Поуп, да би се описао „глобални заокрет према визуелном и виртуалном у свим областима текстуалности, како се штампани, вербални текст све више спаја са визуелним, електронским и текстом перформатива” (Cornis-Pope 2014: 15). Уочено *замирање њојма књижевности* какав смо познавали последња два века било је, дакле, израз *старајешког одређења*. Смисао тога одлично описује филозоф који се претежно бави политичком филозофијом: „Књижевност и уметност уопште, баш као и животи великих хероја другачијег мишљења – од Сократа, Грамшија, Христа, па до Ђулија Чезара Ванинија – успостављају историју, данас окамењену од погледа постмодерне Медузе, поново као могућност” (Fusaro 2017: 116). Штавише, „можда, пре свега књижевност може да постави основе за једну филозофију главног лика – или, дословно, ’маске’ коју је могуће користити – у стању да изађе на крај са данашњом мистификацијом нужности која натурализује поље друштвеног и фатализује историју, чинећи да сви постанемо серијске, безличне фигуре у вртлогу размене и потрошње” (Fusaro 2017: 116). Управо зато је настојање на укидању националног у књижевности праћено настојањем да се укине и сама књижевност какву смо до сада знали, јер је њена инхерентна субверзивност у томе што „нам нуди широки спектар личности које садрже ту пројективну димензију виртуелног и захваљујући којима можемо да научимо да делујемо на другачији начин од уобичајеног” (Fusaro 2017: 117), чиме се, са личношћу, у први план враћају *идејни и етички* питања, дакле управо она која треба да буду замењена привидном слободом иза које се крије онај поредак – *Pax Americana* – који нам се обраћа на енглеском језику и који „не толерише постојање демократских националних држава и породице, националних језика и културе, идентитета и солидарних заједница, различитих визија света и критичке перспективе” (Fusaro 2017: 78).

Замењивање националних књижевности транснационалним концепцијама део је *свеобухватне борбе против идентитетских* која структурно мења поставке не само система националних држава, који је несумњиво у историји донео највише слободе за највећи број људи: демократска национална држава је законима пред којима су сви грађани равноправни, са правом и обавезом на јединствено образовање и војну службу, створила оквир и за друге идентитете. Иако човек не осећа у свакој ситуацији себе као пре свега национално одређеног – или се чак може рећи да се као првенствено национално одређен ретко осећа (на пример, у време ратова), док у свакодневици себе претежно посматра кроз наочаре личних, професионалних, локалних... идентитета – ипак оквир који стабилан национални идентитет унутар стабилне демократске државе даје појединцу *структурно* омогућава његов непрекидан идентитетски рад на себи. Идентитет је увек вишеструко сложен и променљив, и појединац и заједнице у времену се мењају, али то чине осећајући себе као очуване у тој променљивости. Ако идентитет посматрамо рикеровски, као приповедни идентитет који се читује „кроз дијалектику ипсепитета [сопства] и истости” (Ricoeur 1990: 147) и који „може бити примењен на заједницу подједнако као и на поједница” (Ricoeur 1985: 247), значај националне државе је у томе што обезбеђује *оквир у којем се традиција може слободно, постојано и промишљено мењати, а да осећај изражања остане непрекинут*. Закони који одређују границе поступања у јавној и приватној сфери, допуштајући слободу предузетништва, али искључујући израбљивање, допуштајући слободу у васпитавању детета, али забрањујући занемаривање и злостављање, представљају оквир у којем се појединац може слободно бавити собом и својим идентитетом. Управо због тога се о радним и породичним законима толико и расправља, јер се кроз питања о границама које они постављају испитује шта је прихватљиво, а шта неприхватљиво за идентитете појединаца и заједнице коју они чине.

Човек лишен идентитетских оквира нарочито је погодан за *прекаријатски рад*: „инструменталан (ради преживљавања), опортунистички (прихвата шта му се нуди) и прекаран (несигуран)” (Standing 2011: 14). Ако идентитетски оквир не одређује ни човеково место у друштвеној заједници нити у породици, наравно да човек не може бити везан ни за било какав професионални идентитет, па може лако мењати послове – данас је разносач пиле, сутра радник на градилишту, прекосутра ђубретар... шта год у датом тренутку може да му донесе нешто новца да преживи до сутрадан – омогућавајући својим прекарним радом јефтино одржавање система. Уколико је пак реч о некоме ко располаже посебним знањима и вештинама које се дуго стичу и нису честе на тржишту рада, од њега се очекује да данас ради у једном граду, сутрадан у другом, да се сели кроз различите државе, поднебља, да не брине што ће му деца сваке године мењати школе и никада неће стећи трајне пријатеље, које уосталом ни он сам не може

имати у том номадском животу, у којем ни своју децу неће често виђати када и она дорасту до тржишта рада. Наравно да је и данас тако могао да живи онај ко је то хтео: ништа га у није у томе спречавало. Али мало људи је *желело* такав живот: много више их је тежило стабилном позиву и сталном послу, чврстим друштвеним и породичним везама, сопственом дому у држави у којој својим гласом могу утицати на доношење закона и вршење власти. Управо зато треба све *убеди* да је постојање било каквих стабилних оквира идентитета репресивно, без обзира колику слободу унутар себе ти оквири пружали, односно да је одређеност човека традиционалним идентитетским категоријама – све до разликовања мушко/женско – спутавајућа, а не оквир простора могућности. Нов начин живота рекламира се као никада слободнији, али управо *наводна неоограниченост могућности* – *укида могућности*. Јер могућности постоје само у јасно одређеном и ограниченом оквиру система који налаже различите изборе, који битно утичу на то какав ће се живот живети. Ако таквог система са синтагматским и парадигматским осам селекције нема, онда нема ни *јраво* избора. Избори који се свакодневно чине су *јривидни* избори, али човек затрпан многобројним једноличним квазимогућностима није тог привида свестан, јер је систем који одређује шта (не) може бити изабрано толико свеобухватан да је невидљив. У том систему човек не само што не мора бити одређен оним што је раније, низом избора, чинило његов идентитет у националном, професионалном, породичном контексту, већ се врло агресивно оспорава могућност да неко себе ипак одреди баш кроз те традиционалне изборе и да на њима гради свој идентитет – то указује да и тај систем има границе, које су пак брижљиво скривене тврдњама о безалтернативности његове свеобухватности. Отуда у тако нормализованом систему западног либерализма *нема слободе*. У прекаријатском систему глобалног капитализма закони једне заједнице људи који се међусобно разумеју и деле иста сећања и вредности, подређени су безличним и недовољно демократски изабраним телима која управљају без ограничења (попут Европске комисије), што у коначници води у „свет у знаку поделе на прекаризованог и плебеизованог Роба, с једне стране, и неофеудалног, неоолигархијског Господара, с друге” (Fusaro 2017: 78).

Ако је то свет ка којем смо „у транзицији” којој је посвећен овај скуп, какво у њему може бити место *књижевности као језичке умешности*, и *националних књижевности* и *националних језика* уопште, не само српске књижевности и језика?

„Идентитетске промене” су *неминовне*, јер *јромене* су *сам начин јосијања идентитетских* – управо зато на њима треба пажљиво и марљиво, *конкретно* радити: јасним оспољавањем како *конструисаности* идентитета тако и *незаменљиве важности* те конструкције, показивати да

флексибилност није у напуштању и заборављању сопствене традиције и наслеђених вредности него у њиховим *сјталним (јре)осмишљавањима и укључивањима у сојстјвени живоји*. „Српска национална књижевност је два века осмишљавана прерађивањем народних традиција које стижу из непрозирне прошлости и црквених традиција које се документовано могу пратити од Мирослављевог јеванђеља, као и разноврсним односима према живом стварању – то је српску књижевност чинило једном од најважнијих установа српске нације. Она се одржавала – а у неким раздобљима и доводила у питање, као рецимо концептом југословенства – ’свакодневним плебисцитом’ [Renan 1882: 27]: вољом да се буде заједно, које не би било без претходне симболизације и која претходи будућим симболизацијама, стварајући тако незавршиво кружење саморазумевања” (Николић 2021: 86). Исти је случај и са другим европским националним књижевностима и нацијама у окриљу којих су те књижевности настајале. Све су оне биле *концејтјуализације*, али су – за разлику од *Истјорије књижевних култјура Истјочно-средње Евројие* која на енглеском језику (који нико на том простору не говори као матерњи) повезује књижевности различитих националних језика да би их све подредила истости пројектоване Европске уније – тим концептуализацијама заједнице оних који се међусобно разумеју осмишљавале своју баштину, стварајући традицију потребну новом добу националних држава, а која је у сваком нараштају у понечему и мењана. Залажући се за освешћивање сопствених условљености, књигу *Иденјтји-тјетји срјске књижевностји* завршио сам поглављем „Отворена прича”, чија је начелност таква да би се његов завршетак могао парафразирати тако да се односи на било коју националну књижевност: „Само непрестаним превазилажењем наслеђених и успостављањем нових историја неке националне књижевности може се стварати разбокорена представа о променљивом постојању књижевних дела у времену и стога све сложенијем идентитету те националне књижевности – препознатљивом, појмовно неухватљивом, приповедно уобличивом: са сваком новом причом нешто другачије уобличеним, да би био понуђен савременицима и наследницима да га у свом разумевању другачије схвате и пожелеле да га изнова испишу” (Николић 2019: 507).

Смисао тога неодвојив је од залагања за свет у којем ће *јтрадиционалне универзалне вредностји* на којима су израсле европске демократске националне државе – слобода, једнакост, братство – бити у новим околностима чуване кроз *јреисјтјивања јоседних вредностји* националних заједница, које је једини начин да оне наставе да трају: *јромишљено мењање* као одговор на изазове времена који *јрилајођавањем чува вредностји* брана је колонизовању од стране идеологије која се поставља као надидеологија и захтева да буде прихваћена као природно стање ствари, проглашавајући све што није у складу са њом заблудима којих се треба ослободити.

Освешћивање културне и идеолошке условљености сваког односа према свету ослобађа нас да у сваком „транзиционом времену” (што је у великој мери *contradictio in adjecto*, јер време увек протиче и отуда је увек транзиционо) препознамо условљености како онога што долази – због чега га не треба прихватати као такорећи природну неминовност – али и онога што смо наследили, јер онда нећемо инсистирати на његовој непроменљивости у промењеним околностима. Идентитетске промене не треба посматрати ни са сентименталношћу према наводно златном добу прошлости нити погледом заслепљеним сјајем наводно светле будућности; треба се на њих *одважити* као на *трговарање о вредностима сојствене времена* које је увек одређено *двосмерним погледом на наслеђе предака и обећања ошворене хоризонти*. Залажући се за обнову националних књижевности и њихових историја залажем се и за заједницу у којој се међусобно разумемо – јер говоримо истим језиком и наследили смо исте вредности, као и трауме – али унутар које то разумевање треба да кроз непрестане разговоре буде свакодневно унапређивано, као једини одрживи начин опстанка и трајања.

Литература

Николић (2015): Ненад Николић, *Проблеми савремене књижевне историје: Критичка пролегомена за обнову националних књижевности и њихових историја*, Нови Сад: Академска књига.

Николић (2018): Ненад Николић, *Концепт књижевности Источно-средње Европе и славистика*, у: *Српска славистика: колективна монографија [Радови српске делегације на XVI међународном конгресу слависта]*, том II: *Књижевност, култура, фолклор. Питања славистике*, Београд: Савез славистичких друштава Србије, 253–262.

Николић (2019): Ненад Николић, *Идентичеј српске књижевности: Прича о књижевноисторијској идеји*, Београд: Српска књижевна задруга – Партизон.

Николић (2021): *О делу „Идентичеј српске књижевности” Ненада Николића*, приредио Радоман Кањевац (*Књиго године Радио Београда 2*), Београд: Радио Београд 2.

* * *

Cornis-Pope (2014): General introduction: Literature and Multimedia through the Latter Half of the Twentieth- and Early Twenty-First Century, In: Cornis-Pope, Eds., 1-23.

Cornis-Pope etc. (2010): East-Central European Literature after 1989, In: Cornis-Pope, Neubauer 2010, 561-629.

Cornis-Pope, Eds. (2014): *New Literary Hybrids in the Age of Multimedia Expression: Crossing Borders, Crossing Genres*, Edited by Marcel Cornis-Pope (A

Comparative History of Literatures in European Languages, Vol. XXVII), Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Cornis-Pope, Neubauer (2004): General introduction, In: Cornis-Pope, Neubauer, Eds., 1-18.

----- (2004a): Editors' Preface, In: Cornis-Pope, Neubauer, Eds., xi-xii.

Cornis-Pope, Neubauer, Eds. (2004): *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*, Volume I, Edited by Marcel Cornis-Pope and John Neubauer (A Comparative History of Literatures in European Languages, Vol. XIX – Vol. I in the subseries on Literary Cultures), Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

----- (2006): *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*, Volume II, Edited by Marcel Cornis-Pope and John Neubauer (A Comparative History of Literatures in European Languages, Vol. XX – Vol. II in the subseries on Literary Cultures), Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

----- (2007): *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*, Volume III: *The making and remaking of literary institutions*, Edited by Marcel Cornis-Pope and John Neubauer (A Comparative History of Literatures in European Languages, Vol. XXII – Vol. III in the subseries on Literary Cultures), Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

----- (2010): *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*, Volume IV: *Types and stereotypes*, Edited by Marcel Cornis-Pope and John Neubauer (A Comparative History of Literatures in European Languages, Vol. XXV – Vol. IV in the subseries on Literary Cultures), Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Fusaro (2017): Dijego Fuzaro, *Misliti drugačije: Filozofija neslaganja (Pensare altrimenti. Filosofia del dissenso)*, preveo s italijanskog Marin Pavić, Beograd: Clio.

Hutcheon, Valdés, Eds. (2002): *Rethinking Literary History: A Dialogue on Theory*, Edited by Linda Hutcheon and Mario J. Valdés, Oxford University Press.

Mettan (2015): Gi Metan, *Rusija–Zapad: hiljadu godina rata: Rusofobija od Karla Velikog do ukrajinske krize (Russie–Occident: une guerre de mille ans. La russophobie de Charlemagne à la crise ukrainienne)*, prevela s francuskog K. Bojanović, Novi Sad – Beograd: Akademska knjiga – Informatika.

Renan (1882): Ernest Renan, *Qu'est-ce qu'une nation?: conference faite en Sorbonne, le 11 mars 1882*, Paris: Calmann Levy.

Ricoeur (1985): Paul Ricoeur, *Time and Narrative (Temps et récit)*, volume 3, Translated by Kathleen Blamey and David Pellauer, Chicago and London: University of Chicago Press.

----- (1990): Пол Рикер, *Соїсїтво као друїи (Soi-même comme un autre)*, с француског превео Спасоје Бузулан, Београд – Никшић: Службени лист СЦГ – Јасен.

Standing (2011): Guy Standing, *The Precariat: The New Dangerous Class*, London and New York: Bloomsbury Academic.

Stonor Saunders (1999): Франсис Стонор Саундерс, *Хладни рајн у култури: ЦИА у својој уметности и књижевности* (*Who Paid the Piper?*, 1999; *The Cultural Cold War. The CIA and the World of Arts and Letters*, 2000), превод са енглеског Н. Мрђеновић, Београд: Досије студио.

Nenad Nikolić

University of Belgrade

Faculty of Philology

Department of Serbian Language and South Slavic Languages

NATIONAL LITERATURE IDENTITY PROBLEM IN THE INTERNATIONAL CONTEXT

Summary: The paper analyses the global tendency of conceptualizing transnational and regional literature in order to suppress national literatures at first, and then to completely replace them. The analysis is based on *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries* (Eds. M. Cornis-Pope and J. Neubauer, Vol. I 2004, Vol. II 2006, Vol. III 2007, Vol. IV 2010). The tendency to replace national literatures with the transnational one is depicted within the framework of broader cultural, social, and political circumstances. Based on the ideology of “Western liberalism, global capitalism, and George Soros” – which was stated as the core idea of the *History of the Literary Cultures of East-Central Europe* by its editors – this tendency leads to a general weakening of traditional identities framework: from personal to national identity. Therefore, the suppression of national literature is simultaneous with the suppression of nationality in general, and with changing the notion of literature as it existed in the age of national states since that notion was correspondent with the personal identity which also undergoes through changes.

Keywords: identity, literary history, nation, national literature, *Pax Americana*, transnational literature.